

JADIDCHILIK HARAKATI VA UNING MARKAZIY OSIYO**MADANIYATIDAGI O'RNI**

Бозорова Гүлчехра Вахобжонова.

Andijon viloyati Xonobod Shahar 1-sonli
politexnikumi tarix fani o`qituvchisi.

Umarova Zaynura Inomjonovna.

Andijon viloyati Xonobod Shahar
1-sonli politexnikumi
umum ta'lim fanlar kafedrasini mudiri

Annotatsiya.

Mazkur maqolada XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda shakllangan jadidchilik harakatining asosiy g'oyalari, maqsadlari va ta'siri yoritilgan. Jadidlarning jamiyatni isloh qilishga qaratilgan tashabbuslari, ta'lim tizimini yangilashga qo'shgan hissasi va bosma nashrlar orqali g'oyalarini tarqatishdagi roli tahlil qilingan. Ushbu harakatning tarixiy ahamiyati va bugungi kundagi dolzarbligi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar

Jadidchilik, Markaziy Osiyo, madaniy islohot, ta'lim tizimi, yangi usul maktablari, milliy uyg'onish, bosma matbuot, Abdulla Avloniy, Behbudiy, Fitrat, ma'rifiy harakat.

Джадидистское движение и его роль в культуре Центральной Азии.

Базарова Гүлчехра Вахобжонова.

*Город Ханабад Андижанской области
№ 1 преподаватель истории политехникума.*

Умарова Зайнура Иномжонова.

*Город Ханабад Андижанской области
Политехникум № 1 заведующий кафедрой
общеобразовательных дисциплин.*

Аннотация.

В данной статье освещаются основные идеи, цели и влияние джадидистского движения, сформировавшегося в Центральной Азии в конце XIX-начале XX века. Были проанализированы инициативы джадидов по реформированию общества, их вклад в модернизацию системы образования и их роль в распространении своих идей через печатные издания. Показано историческое значение этого движения и его актуальность сегодня.

Ключевые слова:

Джадидизм, Центральная Азия, культурная реформа, система образования, школы нового метода, национальное пробуждение, печатная пресса, Абдулла Авлони, Бехбуди, Фитрат, просветительское движение.

The jadidism movement and its place in Central Asian culture.

Bozorova Gulchexra Vakhobjonovna.

Khanabad City No. 1, Andijan region

Polytechnic is a history teacher.

Umarova Zaynura Inomjonovna.

Khanabad City, Andijan region

Polytechnic No. 1

head of the Department of General Education Sciences

Annotation.

This article covers the main ideas, goals and influences of the jadidism movement that took shape in Central Asia in the late 19th and early 20th centuries. The jadids' initiatives aimed at reforming society, their contribution to the renewal of the education system and their role in disseminating their ideas through printed publications have been analyzed. The historical significance of this movement and its relevance today are shown.

Keywords

Jadidism, Central Asia, cultural reform, education system, new method Schools, National Awakening, print press, Abdullah Avlani, Behbudiy, Fitrat, enlightened movement.

Kirish.

Jadidchilik harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda shakllangan madaniy-ma'rifiy islohot harakatidir. Ushbu harakat o'z davrining ilg'or ziyolilari tomonidan boshlangan bo'lib, jamiyatni yangilash, isloh qilish va ilm-fan orqali taraqqiyotga erishishni maqsad qilgan edi.

Markaziy Osiyo xalqlari Rossiya imperiyasi tarkibida bo'lgan davrda iqtisodiy, siyosiy va madaniy qoloqlik keskin sezilardi. Bunday sharoitda jadidchilik harakati zamonaviy ilm-fan va ta'limni rivojlantirish orqali jamiyatni yangilashni asosiy maqsad qilib qo'ydi. Harakatning asosiy ilhom manbalari sifatida Qrim, Tatariston, Kavkaz hududlaridagi islohotlar va Yevropadagi ma'rifatparvarlik harakati tajribalari ko'rsatildi. Jadidlar o'z davri muammolarini teran anglab, ularni yechishga qaratilgan aniq strategiyalarni taklif etganlar.

Jadidchilik harakatining shakllanishi

Jadidchilik harakati birinchi navbatda qoloqlik va savodsizlikka qarshi kurashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ydi. Ular islomiy qadriyatlarga asoslangan holda zamonaviy ta'lim va ma'rifatni joriy etish tarafdori bo'lishgan. Harakatning asosiy ilhom manbai Turkiya va Yevropada yuz berayotgan islohotlar edi. XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya imperiyasi hududida yashovchi musulmon xalqlarning ma'naviy uyg'onish jarayonlari ham jadidchilik shakllanishiga ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa, Qrim, Tatariston va Kavkaz hududlaridagi ma'rifatparvarlar tajribasi Markaziy Osiyodagi ziyolilar uchun namunaviy rol o'ynadi.

Jadidlar fikricha, Markaziy Osiyo xalqlarining taraqqiy etishi uchun zamonaviy ilm-fan, texnologiya va ta'lim tizimini rivojlantirish zarur edi. Shu maqsadda ular eski usuldagi maktablarni yangi usul maktablariga aylantirishni boshladilar. Ushbu jarayon har bir hududda o'ziga xos tarzda kechgan bo'lsa-da, umumiy maqsad jamiyatni ma'rifatli va zamonaviy qilish edi.

Jadidchilikning asosiy namoyondalari

Jadidchilik harakatining asoschilari orasida Abdulla Avloniy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Behbudiy, Fitrat, Hamza va boshqa ko'plab ziyolilar alohida o'rin

tutadi. Ularning har biri o'zining ijodiy faoliyati va tashabbuslari orqali jamiyatning turli sohalariga ta'sir ko'rsatgan.

- **Abdulla Avloniy** — ta'lim sohasida katta ishlarni amalga oshirgan, “Turkiston tongi” kabi gazeta va jurnallarda o'z fikrlarini tarqatgan.
- **Behbudiy** — milliy dramaturgiya asoschilaridan biri bo'lib, o'z asarlarida ijtimoiy muammolarni yoritgan.
- **Fitrat** — adabiyot va siyosiy faoliyatda yangi g'oyalarni ilgari surgan va milliy uyg'onish harakatining yetakchilaridan biri bo'lgan.

Jadidchilik harakatining ta'lim sohasidagi yutuqlari

Jadidlar maktab tizimini isloh qilishga katta e'tibor berishdi. Ular eski maktablardan farqli o'laroq, yangi usulda ta'lim beradigan maktablarni ochdilar. Bu maktablarda matematika, geografiya, tarix, tabiiyot kabi dunyoviy fanlar o'qitila boshlandi. Ushbu yondashuv yosh avlodni keng fikrlashga va zamonaviy dunyoqarashni shakllantirishga undadi.

Jadid maktablari “usuli jadid” deb ataluvchi yangi pedagogik yondashuvni qo'lladi. Bu yondashuvda interaktiv o'qitish usullari, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish

va o'quvchilarning qobiliyatlarini ochib berishga alohida e'tibor qaratildi. Yangi maktablar uchun maxsus darsliklar va o'quv dasturlari ishlab chiqildi. Shuningdek, o'qituvchilarni tayyorlash uchun maxsus kurslar tashkil etildi.

Jadidlar ta'limda o'g'il-qizlar tengligini targ'ib qilishdi. Qizlar uchun ham maktablar ochildi va ularga ham zamonaviy fanlarni o'rganish imkoniyati yaratildi. Ushbu yondashuv jamiyatda ayollarning o'rnini kuchaytirishda muhim qadam bo'ldi.

Ta'limni rivojlantirish maqsadida jadidlar chet el tajribasini ham o'rgandilar. Ular

Yevropa va Rossiya ta'lim tizimini chuqur tahlil qilib, ularning ilg'or jihatlarini o'z maktablarida qo'lladilar. Bu esa o'z navbatida ta'lim sifatini oshirishga xizmat qildi.

Jadidlarning bosma nashrlari

Jadidlar o'z g'oyalarini targ'ib qilish uchun bosma matbuotni keng qo'llashdi. Ular gazetalar, jurnallar va kitoblar chop etish orqali o'z fikrlarini ommaga yetkazishga harakat qilishdi. Ushbu matbuot vositalari nafaqat ma'lumot tarqatish, balki yosh avlodni tarbiyalash va xalqni zamonaviy hayotga moslashtirish vositasi sifatida xizmat qilgan.

- **“Sho'ro”** — jadidlar tomonidan chop etilgan eng mashhur jurnallardan biri bo'lib, unda ma'rifiy va ijtimoiy mavzular keng yoritilgan.
- **“Turkiston viloyatining gazetasi”** — bu gazeta yangi ilmiy va texnologik yutuqlarni, shuningdek, mahalliy va xalqaro yangiliklarni ommaga yetkazgan.
- **“Oyna” jurnali** — milliy uyg'onish va ta'lim sohasida yangi g'oyalarni ilgari surgan.
- **“Taraqqiy” gazetasi** — savodsizlikni tugatish, oila va ayolning jamiyatdagi o'rnini oshirish masalalarini ko'targan.

Jadidlar matbuot orqali nafaqat milliy o'zlikni anglashni kuchaytirdilar, balki xalqni birlashtirish va ularni yangicha fikrlashga undashda katta rol o'ynadilar. Gazetalarda bolalar uchun ertaklar, maqolalar va ta'limiy materiallar chop etildi. Shuningdek, siyosiy va ijtimoiy mavzularda ham maqolalar berilib, jamiyatni yangilash va isloh qilish g'oyalari targ'ib qilindi.

Xulosa

Jadidchilik harakati Markaziy Osiyo tarixida muhim o'rin tutadi. U nafaqat ma'rifiy va ta'lim sohasida, balki ijtimoiy hayotning ko'plab jabhalarida chuqur iz qoldirdi. Jadidlar jamiyatni savodli, madaniyatli va ma'rifatli qilishga qaratilgan ulkan islohotlar bilan tarixda qolgan. Ular zamonaviy maktablar ochib, ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqishdi, oila va jamiyatning asosiy qadriyatlarini mustahkamlashga hissa qo'shdilar.

Bugungi kunda ham jadidlarning g'oyalari dolzarbligini saqlab qolmoqda. Ularning milliy uyg'onish, ta'limni isloh qilish va jamiyatni taraqqiyot sari yo'naltirish borasidagi ishlari zamonaviy islohotlar uchun mustahkam poydevor bo'lib xizmat qilmoqda. Jadidlar merosi yangi avlodlarga ilhom manbai bo'lib qolmoqda va tarixiy ahamiyatini hech qachon yo'qotmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, A. "Jadidlar va ularning ma'rifatparvarlik faoliyati." Toshkent, 2000.
2. Fitrat, A. "Milliy uyg'onish davri va uning asoschilari." Toshkent, 1998.
3. Behbudiy, M. "Turkiston madaniyati va uning kelajagi." Samarqand, 1915.

4. Abdurashidov, M. "Markaziy Osiyo jadidchiligining rivojlanishi." Toshkent, 2015.
5. Devonaqulov, A. "Jadidlar matbuoti tarixi." Toshkent, 2008.